

ÀLEX MATAS PONS

Llenguatge i crítica

Per una història textual dels intel·lectuals

Despertà aquell món, i desaparegué el verb.

KARL KRAUS

El llenguatge no es parla impunement.

El llenguatge es respira, i es viu segons ell.

VICTOR KLEMPERER

L'any 1945, Just Cabot, el director del setmanari *Mirador* (1929-1937), escrivia des del seu exili a París: «L'il·legible *estilo imperial* no és pas un dels menors estralls de l'època franquista. Hem pogut constatar fa ben poc, per les postals sense il·lustrar que actualment admeten els serveis de Correus, que l'*estilo imperial* ja ha contaminat, per exemple, honrats comptables, servicials dependents de comerç i amables funcionaris.» La seva consternació davant la intoxicació lingüística no és cap exageració esporàdica, publicada circumstancialment en el primer número de la revista *Catalònia*, sinó una constant que reapareix obsessivament en altres articles seus de l'època i també en la seva correspondència personal. Pocs mesos després, per exemple, en una carta adreçada a un amic, insisteix sobre la gravetat dels mals ocasionats per l'*estilo imperial*. Aquest llenguatge, diu —el que empen els redactors d'aquell

Àlex Matas Pons, professor del Departament de Filologia Romànica de la Universitat de Barcelona i membre del Grup de Recerca Literatura Comparada en l'Espai Intel·lectual Europeu. És col·laborador de *L'Espill*, on ha publicat nombrosos articles i traduccions, i autor del volum *La ciudad y su trama: Literatura, modernidad y crítica de la cultura* (2010)

«tros de fregall» que és la revista *Destino*—, li afecta tan greument el «sistema nerviós» que fins i tot fa que li passen les ganes de tornar al seu país.¹

L'any 1944, Eugeni Xammar també havia escrit des del seu exili irat contra els redactors del setmanari franquista castellà *Destino*. De la mateixa manera que Just Cabot, pensava que la responsabilitat dels redactors de la revista en l'empobriment intel·lectual del país era prou greu per fer-los mereixedors de la seva absoluta desqualificació: «Els *destinatari*s són gent de la pitjor mena que han pres Catalunya per una pista de circ. Surten cada setmana a divertir el públic, però només es diverteixen ells i encara no sempre.» Tampoc no és el d'Eugeni Xammar un escàndol conjuntural provocat només per la tria que fan els «destinatari)s de la llengua castellana en detriment de la llengua catalana. És sobretot una prova del seu ferm compromís amb el llenguatge i els seus bons usos. No escriuria sinó vint anys després contra els responsables del setmanari franquista català *Tele-estel* amb idèntica ira: «Els noms de les persones que fan volar aquest *Tele-estel*, que el publiquen i el dirigeixen, són una garantia àuria de franquisme integral, de franquisme de llei, de franquisme encunyat —no és una metàfora— a la Casa de la Moneda.»²

Els dos periodistes catalans, malgrat l'estat miserable en què es troben, consideren que el seu deure és el de vetllar pel bon ús de la llengua i demostren amb aquesta actitud la fermesa del seu compromís amb el llenguatge. El seu gest a favor d'una paraula no embrutida és un gest característic dels intel·lectuals, que tradicionalment han assumit la defensa del llenguatge i han fet d'aquesta responsabilitat la seva millor contribució a favor d'un projecte social de justícia i llibertat. El gest dels periodistes Eugeni Xammar i Just Cabot els fa legítims membres d'una història

¹ Alguns dels articles de Just CABOT es troben recollits dins el volum *Indagacions i provocacions*, Barcelona, Edicions 62, 1992. La seva correspondència ha estat editada per Valentí SOLER en el volum *El periodisme silenciàt: Just Cabot: Vida i cartes de l'exili (1939-1961)*, Barcelona, A Contravent, 2008

² L'article sobre l'aparició de la revista *Tele-estel* va aparèixer al número 2-3 de la revista *Mirador*, la tardor-hivern dels anys 1966-1967. Es troba recollit dins el volum d'articles triats d'Eugeni XAMMAR *Periodisme*, Barcelona, Quaderns Crema, 2016. Eugeni Xammar explica-rà les circumstàncies de la seva reconciliació personal amb Josep Pla, redactor de la revista *Destino*, en les seves memòries narrades a Josep BADIA: *Seixanta anys d'anar pel món*. D'altra banda, la reprovació que fa Eugeni Xammar als *destinatari*s és conseqüent amb el contingut de les polèmiques «Cartes al director» enviades des de Berlín a *La Veu de Catalunya* i firmades conjuntament per Xammar i Pla. Enfrontats amb l'homenatge que havia fet l'Associació de la Premsa Diària de Barcelona a Eugeni d'Ors, entre altres, tots dos reporters varen escriure una compromesa defensa de l'escriptura periodística. Les cartes poden llegir-se —excepte la quarta, que va ser totalment censurada— al recull d'articles d'Eugeni Xammar, *Periodisme*, preparat per Josep Badia i Moret

intel·lectual que vol posar l'accent en aquest lluita aferrissada a favor estrictament d'una llengua no empobrida i que té molt present, a més, que no es pot escriure la història intel·lectual deslligant-la de la premsa periòdica, com es fa d'altra banda evident des del popular afer Dreyfus.

Si Émile Zola hagués triat la fórmula d'intervenció emprada pel seu antecessor Voltaire en l'escàndol al voltant de la família Calas —si hagués fet circular un fullet—, de ben segur que no hauria aconseguit la mateixa repercussió que va merèixer el seu «J'accuse...!» a la primera plana de *L'Aurore* el 13 de gener de l'any 1898. La seva carta adreçada al president de la República en defensa del capità jueu Dreyfus, injustament condemnat, va significar al cap i a la fi un negoci de més de 300.000 exemplars del diari venuts. Sense aquest guany material per part dels propietaris del periòdic resulta inimaginable el que avui sabem que és una fita política: la consagració de la figura històrica de l'intel·lectual.³ Només des d'aleshores, i gràcies a aquest rèdit econòmic, un sol individu, avalat només per la seva autoritat cultural, pot adreçar-se a un públic ampli i defensar els individus dels abusos perpetrats en nom de la raó d'Estat.

Si els periodistes, com és el cas de Cabot i Xammar, sovint no han estat prou representats és, entre altres coses, perquè la seva escriptura professional és remunerada, i els intel·lectuals, en canvi, presumeixen d'independència: se'ls considera experts en els seus àmbits d'estudi o la seva especialitat i només prenen la paraula mitjançant la premsa periòdica circumstancialment, per adreçar-se al públic en general de manera desinteressada. Ara bé, avui aquesta suposada independència dels intel·lectuals —la font última de la seva autoritat pública— no és convincent i no pot ser ja més l'origen de la genealogia intel·lectual. Sabem que l'intel·lectual, certament, va rellevar històricament les figures dels savis i els artistes, que havien viscut sota l'aixopluc del mecenatge i tota mena d'altres tuteles, però això no significa que gaudís mai d'una inèdita independència absoluta.

De fet, la premsa periòdica és un dels artefactes institucionals gràcies als quals s'esdevé al segle XVIII l'*esfera pública*, un règim en definitiva de propietaris burgesos, segons el va descriure Jürgen Habermas. No tothom podia accedir al debat públic sobre assumptes d'interès general. És veritat que no s'hi podia intervenir en nom dels interessos corporatius o gremials, però calia, evidentment, ser membre de la societat lletrada de propietaris si es volia exercir l'ús de la paraula a títol indivi-

³ Vegeu l'article de Santos JULIÀ, «Intelectuales y prensa en el siglo XX», publicat dins el volum coordinat per Celso ALMUNIA i Eduardo SOTILLOS, *Del periódico a la sociedad de la información*, vol. 1, Sociedad Estatal Nuevo Milenio, 2002, pp. 197-218

dual. Com explica Terry Eagleton, la burgesia capitalista havia descobert en el *discurs lliure* —el lliure intercanvi d'arguments restringit per l'únic principi del diàleg entre membres racionals— una «imatge idealitzada de les seves pròpies relacions socials», mai més restringides per cap altre principi que el del benefici dels seus interessos. Allunyada qualsevol autoritat política i religiosa extrínseca a aquests interessos, resultà fàcil fer passar per interessos de caràcter universal el que en realitat no eren més que interessos propis de la classe dels propietaris.

A través del mercat, la burgesia posà al servei de la majoria un discurs «universal», no només interessat en el valor immediat dels productes, sinó també en la seva «veritat», «bellesa» i «justícia» abstractes.⁴ Com ha explicat Pierre Bourdieu, la consolidació històrica de la figura de l'intel·lectual cal interpretar-la com la prova del fet que ha arrelat a Europa definitivament aquest règim de propietaris burgesos, i que s'ha desenvolupat amb èxit un espai autònom que constitueix un veritable «mercado de béns simbòlics». En aquest espai, intel·lectuals i artistes gaudeixen d'una posició indefinida que els permet establir, segons els convingui, relacions *interessades* amb els diferents grups que es disputen el poder. Segons la ja coneguda metàfora econòmica del sociòleg francès, és el «capital cultural» allò que els permet ocupar aquesta posició estratègica i inevitablement ambigua, no pas la seva independència.⁵ Aquesta realitat es farà cada cop més evident, tal com explica molt bé Detlev Claussen, a mesura que «el triomf global de la indústria cultural transformi cada cop més els intel·lectuals en membres d'un sistema de productors dependents».⁶

Émile Zola gaudeix d'una posició preeminent en la genealogia històrica dels intel·lectuals perquè la seva conducta és un bon exemple de l'optimisme il·lustrat a favor del règim estricte de la Raó: defensava Dreyfus com podia haver defensat el dret de qualsevol altre home —idèntics tots davant la llei— a un judici just. I, també, perquè la seva intervenció pública i els resultats que n'obté serien la prova positiva de l'existència d'aquest espai autònom des del qual es podria vetllar pel bon curs de la civilització. Però, com veiem, aquest espai pretesament autònom no resta mai al marge dels interessos polítics i econòmics, i l'única cosa que prova el fet

⁴ Vegeu el llibre de Terry EAGLETON, *La función de la crítica*, Barcelona, Paidós, 1999, en particular les pàgines 19 i 89

⁵ Vegeu l'article de Pierre BOURDIEU, «Campo del poder, campo intelectual y *habitus* de clase», dins *Intelectuales, política y poder*, Buenos Aires, Eudeba, 2003, pp. 23-42. Vegeu també el llibre clàssic de Christophe CHARLE, *El nacimiento de los intelectuales*, Buenos Aires, Nueva Visión, 2009

⁶ Detlev CLAUSSEN, «Els intel·lectuals, entre la “crisi de la raó” i la “fi de la historia”», *L'Espill*, 1 (1999), p. 66

que existeixi és que la civilització ha esdevingut definitivament «norma política». Això vol dir que es renova sistemàticament la promesa de justícia i prosperitat pel futur, perquè qualsevol pot denunciar que la civilització que li dóna la paraula no és la *veritable* civilització.⁷

La història dels intel·lectuals no pot, però, repetir els mateixos errors que ha comès la historiografia dedicada a l'estudi de les civilitzacions, que endreça sovint el seu relat a partir del paradigma evolutiu del progrés. És per això que la figura històrica d'Émile Zola no hauria de ser el punt de partida genealògic. Cal recordar que l'any 1894 el nom d'Émile Zola no figura entre la munió de membres rellevants de la societat francesa que va signar una petició a favor de Jean Grave, un ciutadà injustament condemnat pel crim d'haver escrit un llibre, *La société mourante et l'anarchie*. La seva condemna fou un atemptat flagrant contra la llibertat d'expressió, ja que s'emprava una llei de desembre del 1893 —aprovada com a conseqüència de l'onada d'atemptats anarquistes que colpiren França en aquells anys— per condemnar l'autoria d'un llibre que havia estat publicat el mes de maig, i que era en realitat un recull de col·laboracions fetes a *La Révolte* durant els anys anteriors. Si sorprèn que Zola no sigui entre els sotasignats és perquè en aquell moment era precisament el president de la Societat d'Homes de Lletres.⁸

Émile Zola havia mantingut diferències jurídiques amb Jean Grave l'any 1891, quan l'autor anarquista va publicar textos de diferents autors al suplement literari de *La Révolte* sense pagar els drets d'autor. Efectivament, una de les tasques que corresponien al president de la Societat d'Homes de Lletres era la de custodiar els drets de propietat intel·lectual, i Zola, per tant, veia com els seus interessos eren totalment contraris a la proposta revolucionària de Grave, que atemptava obertament contra el règim de propietaris burgès. Quan l'any 1894 el diari *Le Figaro* preguntà a Zola sobre el perquè de la seva absència entre els sotasignats a favor de Grave, ell va respondre que no podia «fer-se defensor ni propagador d'idees que rebutja, sent com és un home d'evolució i no un home de revolució». Es mostrava així perfectament conseqüent amb una declaració que havia fet dos anys abans a *La Plume*: «Sóc un evolucionista, atès que crec en el desenvolupament normal i continu que

⁷ Raymond WILLIAMS, en el seu clàssic llibre *Cultura i societat*, explica precisament aquest procés des de l'anàlisi de les institucions materials de la cultura i la seva relació amb les relacions socials i les formes de subjectivitat a Anglaterra

⁸ L'anàlisi detallada de la posició de Zola en l'afer Grave el fa Uri EISENZWEIG en el capítol «La novel·la contra l'anarquista» del seu llibre *Ficciones del anarquismo*, Mèxic, FCE, 2004. També l'analitza, en un sentit ben diferent, Christophe Charle en el seu esmentat llibre *El naixement dels intel·lectuals*

els abusos d'autoritat no poden ni accelerar ni aturar.» Zola no només era un dels agents encarregats de la protecció de la propietat en aquest règim burgès, sinó que la seva «fe en el progrés» el convertia en un dels seus màxims propagandistes.

Difícilment podia Zola firmar a favor de la innocència d'aquell a qui considerava un criminal, que pretenia a més interrompre violentament el continuïm de la història. Uri Eisenzweig explica, però, en el seu excel·lent llibre *Ficcions de l'anarquisme*, que els motius de Zola per desentendre's del destí de Jean Grave no tenen en el fons tant a veure amb la revenja personal o el desacord ideològic com amb la seva concepció del llenguatge i la seva condició de «novel·lista».⁹ Eisenzweig crida l'atenció sobre una de les afirmacions fetes per Zola sobre Jean Grave a *Le Figaro* —«no és un *escriptor*, no és un dels nostres»— i explica que aquesta mateixa exclusió de caràcter gregari Zola l'havia feta ja abans extensiva a tots els anarquistes, quan opinava sobre el cas Ravachol: «No hi ha més que una paraula per qualificar-los: són *poetes*. És l'eterna *poesia negra*, tan antiga com la humanitat, com el mal, com el dolor.»

No pot destriar-se l'enorme influència que Zola exercia en l'esfera pública de finals del segle XIX, quan defensava la «Raó» i afirmava la seva «Fe en el Progrés», de la seva condició de novel·lista, quan escrivia un influent manifest sobre la «novel·la experimental» on la seva «Fe en la Ciència» reblava la seva coneguda «Fe en el Progrés», i on somniava la possibilitat d'una mena de redempció social procurada per un naturalisme literari de caràcter terapèutic. El compromís públic amb els afers generals de l'acció del novel·lista Zola no pot deslligar-se del seu compromís amb una determinada concepció del llenguatge, i no una altra. Quan escriu les seves novel·les, estructura les accions i els personatges segons un ordre temporal i unes categories psicològiques, i jerarquitzava la seqüència d'esdeveniments segons una teleologia narrativa que corregeix la discontinuïtat i la imprevisió, i que atorga sentit a aquells esdeveniments que, simplement, no en tenen. El novel·lista Zola pot oferir una visió tranquil·litzadora de la violència dels atemptats anarquistes en les seves novel·les; pot explicar allò que és aparentment gratuït i restituir en aquest únic gest narratiu la confiança en el poder instrumental del llenguatge —com a mitjà d'expressió— que la irrupció *poètica* de l'acció dels anarquistes ha deixat en suspens. La *poesia negra* dels anarquistes de la qual parla potser no és més que la impotència davant del mal i el dolor, que ell, Zola, sí que es creu capaç d'extirpar.

| ⁹ Uri EISENZWEIG, *op. cit.*, p. 259

Des d'aquest punt de vista, no es pot restringir la definició de la figura històrica de l'intel·lectual per encabir-hi només aquells qui, com Zola, «deixen de ser simples escriptors o articulistes, i s'adrecen al conjunt del públic lector del seu temps —o a les seves classes dirigents— amb un missatge propi que té la pretensió de canviar el curs dels esdeveniments».¹⁰ Ignasi Moreta empra aquesta definició amb el legítim propòsit d'«encaixar» el poeta català Joan Maragall dins la història intel·lectual: empra una correctíssima definició consolidada per la historiografia francesa, però subordinada certament a la popularitat del model proposat per Zola en l'afer Dreyfus. En canvi, una definició que reclami per als intel·lectuals precisament aquesta condició de «simples escriptors o articulistes» seria igualment vàlida, fins i tot si obviés quines són les pràctiques de capitalització simbòlica que han fet possible que l'excel·lència professional en segons quins àmbits del coneixement o activitats gremials hagi esdevingut autoritzada opinió pública. Aquesta altra caracterització dels intel·lectuals, atenta a la seva «simple condició d'escriptors o articulistes», permet incloure tots aquells que, com Just Cabot i Eugeni Xammar, no tenen altre àmbit de coneixement que el de la seva pràctica professional de l'escriptura periodística, i, pel que fa al cas de Joan Maragall, no diferencia la tasca intel·lectual del poeta quan discuteix mitjançant els seus articles amb el bisbe Torres i Bages, després dels esdeveniments de la Setmana Tràgica, de la tasca del poeta que escriu la *Nova oda a Barcelona* i esmena les odes que els poetes de la Renaixença havien dedicat anteriorment a la ciutat de Barcelona, ara ja la «ciutat de les bombes».¹¹ Dit d'una altra manera: el Maragall poeta no pertany a la historiografia literària i el Maragall articulista no és propietat tampoc de la historiografia intel·lectual.

Aquesta altra definició dels intel·lectuals és conseqüent amb el llegat imprescindible de la teoria literària, que s'ha encarregat de demostrar quines són les complexitats textuais de la «ideologia», tot desmentint les nítides distincions establertes per la tradició del pensament liberal, com per exemple la falsa distinció entre el context i el text, entre la crítica i la creació. I, per tant, entre alta cultura i cultura

¹⁰ Ignasi Moreta fa aquesta definició de la tasca de Joan Maragall tot seguint escrupolosament la canònica definició que ha fet Christophe Charle. Es pot llegir aquesta definició en el seu excel·lent article «Joan Maragall, articulista i intel·lectual», dins el volum *La projecció social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània* (Punctum & GELCC), pp. 283-292, on recull també altres possibles accepcions d'un Maragall intel·lectual

¹¹ Ignasi Moreta, gran coneixedor de l'obra de Joan Maragall, és l'encarregat d'una edició que recull els tres articles de MARAGALL: «Ah!... Barcelona», «La ciutat del perdó» i «La Iglésia cremada». Vegeu el llibre i el seu excel·lent pròleg *La Setmana Tràgica: Tres articles*, Barcelona, Fragmenta, 2009

popular, entre historiografia intel·lectual i historiografia literària. Diu Martin Jay: «[Cal que obeïm] l'imperatiu no només de transformar el context en text, sinó també de veure en el text l'ombra del context, entenent-lo en el seu sentit més ampli. I en el moment de fer-ho, prendrem consciència de la impossibilitat que la significació resideixi només en una esfera o una altra, obligant-nos a parar atenció a les múltiples tensions que es donen entre allò que és interior i allò que és exterior, entre el fenomen lingüístic i el seu "altre" expressiu o referencial.»¹²

Si entenem que «ideologia» i «escriptura» no són dos membres d'una oposició binària simple, potser serà més fàcil plantejar alternatives a la figura de Zola. De fet, potser és inevitable plantejar-les, atès que els models narratius del novel·lista Zola i la seva «Fe en la Ciència» no varen romandre vigents al llarg de tot el segle XX, quan la ciència es va anar limitant cada cop més al progrés tècnic i les institucions liberals es van veure desprestigiades per la seva manca de respostes davant les necessitats de les massificades societats d'Occident i els paranys que la xarxa tecnològica havia anat teixint. El model de Karl Kraus, en canvi, se'ns apareix com un òptim punt de partida genealògic. El periodista vienès i director de la revista *La Torxa* —*Die Fackel*—, l'any 1904, feia mofa significativament de la premsa austríaca «perquè només adopta un to patètic quan es tracta de la innocència deportada a l'illa del Diable». Kraus, a diferència dels seus col·legues amoïnats, com es veu, pel cas Dreyfus —el capità havia estat deportat a l'illa del Diable—, aborda en aquest article un «cas autòcton» —el de la senyora Giezinger, condemnada a la forca injustament— i fa una consideració retòrica sobre els atemptats anarquistes ben allunyada de les consideracions retòriques d'Émile Zola: «Quan es veu com actuen els anarquistes de la legalitat, els qui llencen bombes se t'apareixen sota una llum molt més favorable.»¹³

La sàtira periodística de Kraus s'allunya obertament de les modalitats de reconeixement i distinció previstes per l'esfera pública i emprades sovint per alguns intel·lectuals. La radicalitat de la seva crítica acaba aïllant-lo fins a l'extrem que des de l'any 1911 no hi ha cap altre redactor a *La Torxa* que no sigui ell mateix. Els seus col·legues són víctimes de la seva virulenta defensa d'un llenguatge estrictament informatiu, de la seva intolerant exigència de correcció sintàctica i precisió lèxica, de la seva malaltissa fiscalitat que no admet errates o inexactituds lingüístiques.

¹² Martin JAY, «El enfoque textual de la historia intelectual», a *Campos de fuerza: Entre la historia intelectual y la crítica cultural*, Buenos Aires, Paidós, 2003, p. 307

¹³ Aquest article que posem com a exemple de la tasca periodística de Karl KRAUS, «Catàstrofes», es pot llegir en traducció castellana dins el recull d'articles elaborat per Adan KOVACSICS, «*La Antorcha*», Barcelona, Acantilado, 2011, pp. 41-44

Com es pot llegir en el seu inclement text sobre el poeta Heinrich Heine, el que Kraus no perdona és que els productes periodístics ornamentin la seva naturalesa informativa amb tòpics, impressions i opinions amb l'únic objectiu de validar la pretesa autoritat cultural dels seus autors.¹⁴ I entre tots aquests mecanismes de què se serveixen els autors per administrar el seu «capital cultural», és l'ús del clixé, de la frase feta i de l'estereotip el que més enfurisma l'exigent periodista, perquè és on veu amb més claredat «la marca que fa el pensament venal», com va dir Walter Benjamin.¹⁵ Els seus col·legues periodistes, i tots aquells artistes i intel·lectuals convertits també en agents actius de l'«opinió pública», són sospitosos per a Kraus de col·laborar d'aquesta manera en la devaluació de la cultura, que esdevé una coartada gràcies a la qual es pot convertir la informació en mercaderia.

Una genealogia dels intel·lectuals que prenguéssim com a referència Karl Kraus partiria d'una sospita: la que recau sobre tots aquells que, lluny de posar-se al servei del llenguatge, excel·leixen en el seu ús i fan ostensibles les seves habilitats retòriques i discursives. Aquests artífexs del maquillatge culturalista són els devaluadors últims de la cultura, perquè prefereixen exhibir el seu domini lingüístic per consagrar-se ells com a autoritat cultural, més que no pas posar-se al servei del llenguatge. Karl Kraus, a diferència del que hem vist que succeïa amb Émile Zola, recela d'una concepció del llenguatge confiada en el poder instrumental i expressiu de la paraula. Contrari a qualsevol instrumentalització del llenguatge, ell detecta ben aviat la que serà la deriva cultural del segle XX, determinada per l'*estetització de la política* i les seves catastròfiques conseqüències polítiques. No és casual que Kraus cridés l'atenció de Walter Benjamin, que escriu l'any 1931 un assaig sobre el periodista vienes on subratlla el paradoxal silenci de Kraus durant els mesos immediatament posteriors a l'esclat de la Primera Guerra Mundial. Benjamin explica que Kraus no reapareixerà fins al 19 de novembre de 1914, quan pronuncia una conferència pública a la ciutat de Viena, i recorda que no serà fins al desembre d'aquell any, 1914, que apareixerà un nou número de la revista *La Torxa*, constituït precisament per aquest text únic de la seva conferència: «En aquesta gran època». La conferència i el número de la revista són un crit desesperat d'alarma davant l'evidència que les accions bèl·liques han desfermat el soroll irrefrenable i la xerrameca gratuïta dels qui no tenen res a dir «en aquesta època sorollosa en la qual ressona l'espantosa simfonia dels actes que produeixen notícies, i de les notícies culpables dels actes:

¹⁴ Es pot llegir la traducció castellana de l'article sobre Heinrich Heine en el recull d'articles esmentat d'Adan Kovacsics, pp. 195-223

¹⁵ Walter BENJAMIN, «Karl Kraus», dins *Obras: Libro II: Vol. I*, Madrid, Abada, 2007, p. 344

en aquesta època, no esperen de mi cap paraula pròpia», afirma Kraus. És per això que conclou taxativament la conferència i reclama una relació entre les paraules i els actes absolutament revolucionària: «Qui encara tingui res a dir, que faci un pas endavant, i calli!»¹⁶ La paraula, en resum, fa l'home i, conseqüentment, no hi ha cap altra tasca intel·lectual més urgent que la de recordar que una llengua no embrutida és l'únic requisit necessari perquè una societat justa s'esdevingui.

A mesura que el segle XX avanci, les lliçons del periodista prendran una major rellevància i la tasca de molts intel·lectuals trobarà la seva veritable dimensió sota la llum del seu llegat. És, per exemple, el cas d'Elias Canetti i la seva memorable conferència pronunciada a Munic l'any 1970: «L'ofici d'escriptor». Més enllà del fet que Canetti admetés explícitament la influència de Karl Kraus, fins a l'extrem que un dels volums de les seves memòries porta per títol *La torxa a l'oïda*, crida l'atenció que en la seva conferència afronti els esdeveniments de la Segona Guerra Mundial des d'uns paràmetres gairebé idèntics als que havia emprat Kraus en la Gran Guerra. Aquesta conferència, recollida en el volum d'assajos *La consciència de les paraules*, revitalitza el llegat de Kraus perquè desenvolupa el raonament a partir de la següent declaració que escrivia un autor anònim l'any 1939: «No hi ha res a fer. Però si de debò fos escriptor, hauria de poder impedir la guerra.» Si en el cas de Kraus era compatible el silenci amb el gest ferm i convençut de l'emudit *pas al front*, en el cas de Canetti la *revolta íntima* —és el seu pas al front— consisteix a imposar-se a ell mateix aquesta responsabilitat *fictícia*. Cal que l'escriptor assumeixi aquesta responsabilitat perquè és ell qui «atorga una particular importància a les paraules» i entén, per tant, que la situació «d'inevitabilitat de la guerra» la provocà «una sèrie de paraules reiterades, emprades d'una manera conscient i abusiva».¹⁷

¹⁶ Adan Kovacsics comenta aquest text de Walter Benjamin i estableix un oportunitíssim paral·lisme entre el periodista vienès i el filòsof berlinès. Escriu en el seu llibre *Guerra y lenguaje*, Barcelona, Acantilado, 2008, sobre aquest paral·lisme entre ambdues obres en els següents termes: «En primer lugar, el rechazo a la instrumentalización del lenguaje, a su utilización como medio, a la decisión de manejarlo, de encauzarlo, de imponerle una voluntad externa. Con la frase de uno: “La esencia espiritual se transmite en el lenguaje y no a través del lenguaje”, se corresponde, por parte del otro, la siguiente: “Ha creado lo más alto que se puede crear con el lenguaje; por encima está lo que se ha creado desde el lenguaje...”» (pp. 84-85)

¹⁷ Es pot llegir la conferència completa de Canetti en traducció castellana, «El oficio de escritor», dins el volum *La conciencia de las palabras*, Mèxic, FCE, 1981, pp. 349-363. Dins aquest mateix volum poden llegir-se dos assaigs més, «Karl Kraus, escuela de resistencia» i «El nuevo Karl Kraus», on Canetti aborda amb profunditat la figura del periodista i també matisa la qualitat de la seva herència

Precisament, els anys de la Segona Guerra Mundial, i els de la resistència antifeixista en general, són els anys que millors exemples ofereixen d'aquesta *consciència de les paraules* dels intel·lectuals escriptors. Victor Klemperer, E. H. Gombrich i George Orwell en són, com Elias Canetti, tres grans exemples. Malauradament, la història dels intel·lectuals sovint ha emfasitzat la condició liberal de tots tres i ha fet de l'adscripció ideològica l'element central del relat historiogràfic. Els tres intel·lectuals han esdevingut peces clau d'un relat que aconsegueix fer oblidar el paper històric de la *intelligentsia antifeixista* perquè prefereix centrar-se en les «virtuts benèfiques d'un liberalisme històricament innocent i políticament clarivident». Ara bé, aquesta presumpció historiogràfica de l'antitotalitarisme liberal —segons explica convincentment Enzo Traverso en la seva historització crítica dels intel·lectuals i l'antifeixisme— «sembla pregonament incapaç de comprendre que cap mobilització de masses contra l'amenaça nazi no hauria vist la llum sota la direcció dels vells polítics liberals». ¹⁸ És a dir, el liberalisme nega la profunda crisi en què varen quedar les seves institucions i no es resigna a l'evidència històrica de la seva flagrant incapacitat de fer front al feixisme. Una de les maneres de restituir el seu protagonisme polític i històric exigeix apropiat-se de la figura de l'intel·lectual, com a institució pròpiament liberal, i traçar una genealogia —encetada per Zola— que encabeixi aquells autors compromesos públicament amb els valors i les institucions liberals.

En canvi, allò que defineix la veritable condició intel·lectual d'aquests tres autors no és que combreguin o no amb una determinada ideologia (la ideologia liberal —malgrat tot, *ideologia*— s'arroga el privilegi acusatori de titllar d'ideòlegs aquells qui no combreguen amb els principis liberals), sinó la seva *consciència de les paraules*, el seu compromís amb el llenguatge. Klemperer escriu l'any 1946 un breu assaig on reivindica «El paper de l'intel·lectual en la societat». ¹⁹ Aquest breu text crida l'atenció sobre la responsabilitat dels intel·lectuals, i ho fa immediatament després d'haver sobreviscut als bombardeigs de les tropes aliades sobre la seva ciutat de Dresden i després d'haver sobreviscut també a tots els anys de persecució continuada del nazisme. Entre els anys 1933 i 1945, plenament conseqüent amb l'assumpció de la seva responsabilitat intel·lectual, Klemperer, des de la seva obligada reclusió, ²⁰

¹⁸ ENZO TRAVERSO, «Els intel·lectuals i l'antifeixisme: Per una historització crítica», *L'Espill*, 1 (1999), pp. 72-83

¹⁹ Es pot llegir una traducció catalana d'aquest article de Victor KLEMPERER dins el volum *Assaigs*, València, PUV, 2008, pp. 131-139

²⁰ Klemperer és un professor jueu de la Universitat de Dresden. Casat amb una alemanya ària, roman reclòs en una «casa de jueus» durant els anys de nazisme i evita, gràcies a aquest «matrimoni mixt», la molt probable deportació

va escriure un *diari* d'on provenen les notes del seu conegut assaig *LTI: Apunts d'un filòleg*. *LTI* són les sigles de *Lingua Tertii Imperii*, la Llengua del Tercer Imperi, que Klemperer analitza amb precisió filològica mentre explica quin paper determinant ha tingut en la deriva bèl·lica i criminal del país sencer. És un idioma ple de préstecs provinents del llenguatge religiós que va esdevenir omnipresent gràcies a les plataformes informatives i publicitàries dels organismes del Règim encarregades de difondre les consignes polítiques sempre respectuoses amb les normes del Partit.

Klemperer analitza en aquest assaig de l'any 1947 com la premsa, la ràdio, els llibres, els formularis, els escrits oficials i altres vehicles propagandístics estenen progressivament la presència d'aquest llenguatge homogeni que acaba dominant de manera absoluta l'espai públic. Escriu Jean Clair en el seu assaig *La responsabilitat de l'artista*: «Victor Klemperer prolongava de fet allò que Karl Kraus ja havia diagnosticat amb cruel lucidesa l'any 1933 en el seu últim pamflet, *La tercera nit de Walpurgis*». ²¹ El filòleg Klemperer no només combat la degradació lingüística del llenguatge, sinó que la seva anàlisi de l'estetització de la política inclou tota l'esce-nografia de la teatrocàcia del Règim. Analitza, per exemple, la qualitat iconogràfica del Règim a partir de les sigles SS i recorda com durant el mandat hitlerià les caixes d'impremta i els teclats de les màquines d'escriure disposaven d'un caràcter especial amb els angles aguts, diferent de les línies sinuoses convencionals. Una S angular que era l'expressió pictòrica del raig, l'advertència del perill imminent, la imatge de la descàrrega fulminant i brutal d'energia acumulada. Klemperer aprofita les tècniques pròpies de la filologia per descriure com el nazisme emprà recursos iconogràfics per transcendir la frontera que separa allò que és estrictament pictòric de l'escriptura pictogràfica. Estratègies amb les quals el Règim nazi retornava al caràcter sensible dels jeroglífics d'una manera semblant a com ho havien fet els artistes del moviment expressionista, sobretot els representants del cinema alemany dels anys vint que acabaria coneixent-se com a «caligarisme». ²²

El seu compromís amb el llenguatge és inseparable de la seva condició de filòleg, i l'estudi i el coneixement de les tècniques d'anàlisi textual no són només eines ex-

²¹ Jean Clair fa al·lusió a la frase famosa de Kraus que enceta aquest llibre —«Sobre Hitler, no em ve res al cap»— i les tres-centes pàgines inseqüents que segueixen la sentència. Cal dir també que Jean Clair suggereix que aquest lluitador contra la degradació lingüística, paradoxalment, seria també víctima del que ell anomena una «genealogia de la perversió» on figuraria també el mateix Hitler. Vegeu *La responsabilidad del artista*, Madrid, Visor, 2000, pp. 36 i ss

²² El reconegut crític de la cultura Siegfried KRACAUER va escriure un assaig que aborda aquesta qüestió en particular: *De Caligari a Hitler: Historia psicológica del cine alemán*, Barcelona, Paidós, 1985

clusives de l'erudició. Klemperer entén que no pot desatendre una realitat cultural que va més enllà de la cultura escrita de l'alta cultura burgesa i està convençut que la seva competència professional és perfectament compatible amb l'atenció que mereix la textualitat pròpia d'una nova cultura popular que es reproduïx sistemàticament a través del so i la imatge dels aparells de ràdio i les sales de projecció cinematogràfica. Klemperer assumeix evidentment una responsabilitat perquè així li ho demana un precís moment de la història, i no pot destriar-se el seu gest del conjunt de la seva trajectòria i de la seva producció científica. Això mateix es fa evident en el cas del seu contemporani E. H. Gombrich, el conegut historiador de l'art que es va veure obligat a fugir de Viena l'any 1938 per refugiar-se a Londres, on acabaria dirigint l'Institut Warburg i supervisant les publicacions científiques dels membres erudits de l'institut experts en iconologia, sobretot dedicades al període clàssic de les arts. Com és sabut, Gombrich mai no va poder pensar l'art al marge de la tecnologia, i una bona part dels seus estudis els va dedicar a l'anàlisi d'imatges que havien estat reproduïdes en mitjans no estrictament artístics, com ara els pòsters, les publicacions científiques o els anuncis publicitaris, segons es pot veure en un dels seus llibres més importants, *Art i il·lusió*.

Durant la Segona Guerra Mundial, Gombrich treballa a Anglaterra al servei de la BBC escoltant, traduint i llegint les emissions de ràdio alemanyes. Veu com els dispositius de propaganda nazi, que eren tan efectius en els espectaculars actes multitudinaris del Partit, amb els seus mecanismes habituals de la repetició i l'emotivitat desenfrenada, entraven ara a les llars de milions de ciutadans alemanys gràcies als aparells de ràdio Volksempfänger distribuïts pel Règim. Observa quins són els mecanismes que capten la fascinació dels oients, i com aquests resten persuadits per una fantasmagòrica veu sense presència visible que els diu en la intimitat del seu saló o menjador que la història que protagonitzen és en realitat l'acompliment del seu *destí*: descriu per què senten que els ha estat revelat allò que és sagrat, la presència a casa seva del «tro atemoridor que de sobte anuncia la mort o la salvació, que dicta els manaments i les prohibicions».²³ Com es llegeix en l'article que escriu Gombrich detallant aquestes experiències seves al servei de la BBC entre els anys 1939 i 1945, Goebbels feia dramàtiques i incendiàries crides per tal de mobilitzar els alemanys invocant la «Deessa de la Història», mentre que ell constatava tristament que la «Història no és res més que la resignada anotació dels crims que es perpetren en el seu nom».²⁴

²³ Jean CLAIR, *op. cit.*, p. 39

²⁴ Hi ha traducció castellana d'aquest article de GOMBRICH, «Mito y realidad en las emisiones de radio alemanas durante la guerra», dins el volum *Ideales e ídolos: Ensayo sobre los valores en la historia y el arte*, Barcelona, Debate, 1999, pp. 93-111

El text de George Orwell «La política i la llengua anglesa» és de l'any 1946, significativament contemporani de l'assaig de Klemperer sobre «El paper de l'intel·lectual en la societat», i és també un minuciós exercici de crítica del llenguatge que pren com a objecte d'anàlisi múltiples articles provinents de diferents mitjans de comunicació de tots els signes polítics imaginables. Orwell constata que no hi ha diferències substancials entre tots ells —sigui quina sigui la ideologia que representin, des de la conservadora a l'anarquista— perquè tots comparteixen una estratègia comuna: buidar semànticament aquelles paraules tradicionalment transcendents en un sentit polític o moral fins a fer-les insignificants. Buidades de tot contingut, paraules com *democràcia*, *socialisme*, *llibertat*, *pàtria* o *justícia* no tenen altra funció, segons ell, que la de fer passar per veritat allò que és mentida i convertir el crim en quelcom respectable: «dotar el vent d'una aparent solidesa».²⁵ Aquesta denúncia que fa Orwell de la perversió lingüística ha estat molt aplaudida pels artífexs de la història liberal, perquè es vol convertir el seu assaig en una prova del fet que ens trobem davant d'un escriptor fonamentalment «lleial a la Veritat, per damunt de qualsevol altre compromís», com escriu Christopher Hitchens en el seu llibre *Per què Orwell importa*. Quan la historiografia liberal s'apropia de la figura d'Orwell tendeix a desentendre's, però, del compromís lingüístic i cultural de l'escriptor, i aplaudeix sobretot el seu taxatiu judici contrari a la resta d'intel·lectuals, que serien tots, sense distinció, servidors d'interessos partidistes o haurien quedat captius de les seves respectives militàncies ideològiques. El gest acusatori d'Orwell satisfà sense dubte la vocació antiintel·lectualista de la historiografia liberal, que menysté el paper clàssic de l'*escriptor engagé* i, en general, desestima qualsevol forma d'antitotalitarisme que no sigui la pròpia del liberalisme.

L'any 1956, en canvi, Raymond Williams explicava en el seu conegut llibre *Cultura i societat* que la ràpida percepció per part d'Orwell dels mals del totalitarisme i els perills inherents a la seva tecnologia del poder té a veure sobretot amb la desconfiança per part de l'escriptor de qualsevol forma d'individualitat que es vegi confirmada socialment. Orwell també va escriure, per exemple, textos fulminants en contra de les modalitats de consum propiciades per la indústria de l'entreteniment nord-americana —són excel·lents «Setmanaris juvenils» i «Raffles i Miss Blandish»—, però no s'ha posat mai prou èmfasi en aquest aspecte de la seva demolidora crítica dels mecanismes de la propaganda i sí, en canvi, en els seus assaigs o les seves faules en contra del totalitarisme soviètic. La tasca d'Orwell té molt a

²⁵ George ORWELL, «Politics and the English Language», *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell*, vol. IV, Londres, Secker and Warburg, 1968, pp. 127-140

veure en aquest sentit amb la tasca d'Eric Hazan, un pensador aliè al liberalisme que escriu *LQR* i analitza la deriva d'un llenguatge que va néixer amb la modernització del capitalisme francès dels anys 60 i que avui ocupa tot el domini públic francès, un cop va esdevenir, des dels anys 90, l'idioma del neoliberalisme econòmic. *LQR* —que són les sigles d'allò que Eric Hazan, en un evident homenatge a Victor Klemperer, anomena *Lingua Quintae Republicae*— és una anàlisi rigorosa d'un idioma que s'ha fet mitjançant els préstecs de la retòrica de la III República i de l'estil heroic de la Resistència. L'autor identifica en el seu assaig les formes sintàctiques i les fórmules o expressions lingüístiques que els ciutadans adopten mecànicament a mesura que els mitjans de comunicació i els portaveus públics les reproduïxen més insistentment. La consciència que té Hazan de les *paraules* —i s'ha de remarcar que l'autor és sempre molt escrupolós perquè és conscient dels riscos del seu delicat paral·lelisme entre el llenguatge del III Reich i el de la V República— li permet observar la proliferació del vocabulari de la Revolució («Ciudadà», «Jacobí», «Drets de l'Home») en l'àmbit públic, però també observa la deriva semàntica de la banalització, que vol restar valor i mèrit a la idea de la Revolució en general, i la Revolució Francesa en particular. Aquesta és només una de les múltiples estratègies discursives emprades per la propaganda institucional contemporània a França, diu Hazan, amb la finalitat de foragitar qualsevol imaginació de la ruptura, del desacord, del dissens o la fractura, perquè només es pot convocar el pacte, el consens, l'acord i la continuïtat.²⁶

La historiografia textual dels intel·lectuals no pot limitar-se a traçar una línia de relació progressiva o serial entre bocins d'història ja coneguts —manifestos, esdeveniments, declaracions, llibres, judicis, etc.—, sinó que té el deure d'establir noves connexions no consecutives o de descobrir episodis alternatius o altres protagonistes que potser hauran quedat amagats sota l'ombra dels grans esdeveniments o les destacades polèmiques. Aquest relat registraria un compromís del qual participen escriptors i intel·lectuals —com Cabot i Xammar—, convençuts que posar en crisi el llenguatge i portar a l'extrem les paradoxes generades pels usos dels clixés, les frases fetes o els estereotips són instruments gràcies als quals es pot posar en qüestió també l'estructura mateixa de la societat. Malauradament, la historiografia intel·lectual tendeix massa vegades a establir sèries cronològiques a partir del criteri de l'adscripció ideològica dels autors —desentenent-se d'allò que en realitat afirmen els seus textos— amb la finalitat de legitimar-se en el present.

²⁶ Hi ha traducció al castellà de l'assaig d'Eric HAZAN: *LQR: La propaganda de cada día*, Madrid, Laovejaroja, 2007. Vegeu les pàgines 57-58

El mes de juliol de l'any 2014, per exemple, més de 70 intel·lectuals espanyols van signar l'anomenat «Manifiesto de los libres e iguales». Si parem atenció a la identitat dels sotasignats, veurem com hi són representats la majoria dels més prestigiosos i influents intel·lectuals de la generació nascuda al voltant dels anys 50, com ara Félix de Azúa, Andrés Trapiello, Félix Ovejero, Mario Vargas Llosa i Arcadi Espada. Són un grup de pensadors que fa anys que combreguen amb el liberalisme polític i que en diverses ocasions han proclamat públicament la seva missió històrica d'afavorir el trànsit des de l'antifranquisme a la democràcia, tot reproduint aquella presumpció historiogràfica que explicava Enzo Traverso d'un antitotalitarisme liberal que voldria apropiari-se de l'antifeixisme. Evidentment, és una assumpció tardana d'una missió històrica que ja havien fet seva abans altres pensadors liberals europeus, però el calendari històric del feixisme a Espanya l'havia feta inversemblant fins ara.

George Orwell ha esdevingut un referent intel·lectual per a aquesta generació d'intel·lectuals que firmen el manifest en defensa de valors o principis com la «llibertat» i la «igualtat» dels espanyols, en defensa de la preeminència de la «ciutadania» i «els drets fonamentals de les persones», i de la «democràcia», que es veuria ara amenaçada pel «populisme antieuropeu».²⁷ Paradoxalment, els sotasignats s'han dedicat sistemàticament a buidar semànticament totes i cadascuna d'aquestes paraules, com explica excel·lentment Ignacio Sánchez-Cuenca en el seu llibre *La desfachatez intelectual*, amb l'objectiu potser de crear una alarma innecessària sobre perills inexistents, atès que no hi ha cap proposta de caràcter antidemocràtic sobre la taula —ni tan sols la de la independència de Catalunya, contra la qual escriuen els sotasignats. De la mateixa manera, explica Sánchez-Cuenca, resulta obvi que aquesta generació d'intel·lectuals s'ha conduït de manera gregària, obeint la majoria d'ells unes mateixes derives ideològiques que els haurien portats des del pensament d'esquerres al liberalisme o el conservadorisme.²⁸ Tampoc no és legítim

²⁷ Són moltes les al·lusions a la figura d'Orwell fetes pels membres d'aquesta generació d'intel·lectuals, però podem destacar-ne a tall d'exemple una, feta en particular per Arcadi Espada. En el pròleg a una nova edició d'una selecció dels assaigs d'Orwell en castellà fa menció explícita del text «La política i la llengua anglesa» i afirma que ell veu la perversió del llenguatge més estesa a l'Espanya contemporània que enlloc: «Mi experiencia de lector de periódicos me dice que de ningún modo eso sucede con la misma frecuencia y la misma intensidad que en España.» Vegeu el pròleg a *Matar a un elefante y otros escritos*, Madrid, Turner, p. XII

²⁸ Ignacio SÁNCHEZ-CUENCA desenvolupa els seus arguments sobre el «Manifiesto de libres e iguales» i la condició gregària dels sotasignats en el seu llibre *La desfachatez intelectual*, Madrid, La Catarata, 2016, pp. 75-83

ma per tant, en aquest cas, l'apropiació liberal de l'antiintel·lectualisme d'Orwell, perquè la signatura del manifest és la confirmació de l'existència d'un subjecte col·lectiu, que contradiu la presumpció d'autonomia plena o independència absoluta. Així ha estat des que Maurice Barrès va publicar la seva famosa protesta a *Le Journal* —«La protestation des intellectuels»— i va fundar, amb un text tan rellevant com «J'accuse...!», de Zola, l'antiintel·lectualisme: l'acte de protesta —que ara estarien actualitzant els sotasignats— dels qui alcen la veu no contra el poder, sinó contra aquells altres del seu mateix ofici que han alçat la veu contra el poder.²⁹

Des de la perspectiva de la genealogia textual dels intel·lectuals, trobem que Rafael Sánchez Ferlosio, alguns mesos abans de la publicació del «Manifiesto de los libres e iguales» i en plena crisi econòmica i social de l'Estat espanyol, escriu unes paraules al diari *El País* que es corresponen exactament amb les de Karl Kraus: «Siempre se me ha antojado que las acuñaciones lingüísticas fijas, sin ningún carácter literario y por tanto bien diferenciadas de los refranes, aunque igualmente anónimas, eran con frecuencia tópicos ideológicos.» En el seu article «Ixen paraules», l'intel·lectual Sánchez Ferlosio explica quines són les fórmules lingüístiques que s'han encarregat històricament de vincular la idea de l'oci i del descans a la recompensa d'un sacrifici o d'un esforç; a la recompensa del treball. Des de la institució feixista de Mussolini anomenada Dopolavoro fins a l'organisme espanyol Educación y Descanso, són moltes les consignes que han convertit el just temps de lleure en un «merescut descans». Ja l'any 1340 el franciscà Francesc Eiximenis, conseller del rei Pere IV, escrivia en el seu llibre *Regiment de la cosa pública*: «Ociositat fa l'hom inútil, e no solament inútil, ans encara lo fa damnós a la cosa publica, en quant de l'ociositat ixen paraules, e de aquelles paraules ha n'hi de falses e mentideres e provocants los altres a diversos mals.» És així que, des de la lògica religiosa del sacrifici recompensat fins a la lògica política del compromís productiu amb l'Estat, un mateix artifici retòric s'ha anat reiterant durant el curs de la història d'Occident i ha anat conformant múltiples variants d'un mateix règim polític i social d'exclusió. No és altra cosa la condemna de les paraules nascudes de l'ociositat dels no ocupats perquè representen una amenaça per a la Concòrdia o l'Estat.

²⁹ Vegeu el pròleg que escriu Santos JULIÀ a *Nosotros los abajo firmantes: Una historia de España a través de manifiestos y protestas (1896-2013)*, Barcelona, Galaxia Gutenberg, 2014. La seva explicació és aclaridora sobre la importància del manifest de cara a la historiografia intel·lectual, però també il·lustra les divergències amb una possible historiografia textual, on la consciència que tenen de les paraules els intel·lectuals els exclouria potser de la condició de sotasignats d'un gènere combatiu, com és el manifest, amb una retòrica ja prevista

Avui, com explica Sánchez Ferlosio, que l'ociositat dels no ocupats no és voluntària sinó *forçosa*, el dispositiu textual es fa encara més escandalós: «O sea que a fin de cuentas va a resultar que, tanto ayer como hoy, con autoritarismo o con democracia, libres o forzosas las palabras o *paraules*, ¡nadie lo diría!, han sido siempre, por sí mismas, peligrosas o dañosas para la cosa pública, o sea el Estado.»³⁰ ◀

Col·lecció Assaig

28. <i>Assumptes pendents.</i> <i>Set qüestions filosòfiques d'avui</i> ANTONI DEFEZ	36. <i>Vista parcial</i> TOBIES GRIMALTOS
29. <i>Un somni europeu.</i> <i>Història intel·lectual de la Literatura</i> <i>Comparada</i> ANTONI MARTÍ MONTERDE	37. <i>La desconexió valenciana</i> TONI MOLLÀ
30. <i>Del nord i del sud. Diari d'un professor</i> <i>d'economia</i> JOSEP M. JORDAN	38. <i>Constel·lacions postmodernes</i> ENRIC BALAGUER
31. <i>Valencianisme, l'aportació positiva.</i> <i>Cultura i política al País Valencià</i> <i>(1962-2012)</i> FRANCESC VIADEL	39. <i>El far de Londstrup</i> ANTONI MARTÍ MONTERDE
32. <i>Incitacions</i> ENRIC SÒRIA	40. <i>La gran depuració</i> FRANCESC VIADEL
33. <i>A manera de tascó.</i> <i>Notes sobre literatura</i> VICENT ALONSO	41. <i>Sobre una neu invisible.</i> <i>Notes d'un dietari, 2003-2005</i> VICENT ALONSO
34. <i>La invenció de l'espai.</i> <i>Ciutat i viatge</i> ENRIC BOU	42. <i>El món d'ahir de Joan Estelrich.</i> <i>Dietaris, cultura i acció política</i> XAVIER PLA (ed.)
35. <i>Mentre parlem</i> ENRIC SÒRIA	43. <i>Mai no és tard (Vinyoliana)</i> JOSEP PIERA
	44. <i>Caminar per la vida vella</i> LLUÍS QUINTANA
	45. <i>L'ofici de lector</i> JOAN GARÍ

³⁰ Vegeu l'article de SÁNCHEZ FERLOSIO, «Ixen paraules», *El País* (21 de desembre del 2013), pp. 23-24